

Temaredaktionens inledning

Forskarvärldens uppmärksammande av arbetsmiljöfrågor är ingen nyhet. Linné beskriver i sin *Dalaresa* (1734) silikos i samband med slipstens-tillverkning utanför Skattungsbyn. Han beskriver också den lokala befolkningens bortförklaring av problemet, som man sätter i samband med dricksvattnet. Byborna kunde inte tänka sig att slipstensstillverkningen, som gav byn dess utkomst, också orsakade slipstensarbetarnas för tidiga död. Linnés beskrivning av kunskap om problemen kopplad med förnekelse av deras verkliga orsaker och bristande vilja att lösa dem skulle kunna sägas vara typisk för arbetsmiljöområdet för lång tid framåt.

De första förordningarna om arbetarskydd kom mot slutet av 1800-talet. En lag angående skydd mot yrkesfara kom 1889. Samtidigt utsågs de första yrkesinspektörerna.

Vid slutet av 1960-talet kom arbetsmiljöfrågorna i centrum för den offentliga debatten som aldrig förr. Under 1970-talet ägde som följd av detta en omfattande institutionell uppbyggnad rum för tillsyn, forskning och utbildning. Arbetarskyddsfonden tillkom 1972 för stöd till forskning och utbildning och 1974 kom tilläggen till dåvarande Arbetarskyddslagen med föreskrifter om skyddsombuds och skyddskommittéers deltagande vid planering av arbetsmiljön. Samtidigt stadgades att skyddsombud ska er-hålla erforderlig utbildning. Medbestämmandelagen (MBL) kom 1977 och gav fackföreningarna rätt till information och förhandlingar före alla viktigare förändringar i arbetsmiljön.

Arbetarskyddslagen ersattes 1978 av Arbetsmiljölagen. Den nya mål-sättningsparagrafen föreskriver att "arbetsförhållandena skall anpassas till människans förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende." Nu utökades också bestämmelserna om skyddsombudens deltagande vid planeringen av arbetslokaler.

Som en följd av den institutionella uppbyggnaden har också en omfattande forskning kommit till stånd. Redan 1970 kom utbildning och forskning inom arbetsmiljöområdet igång vid KTH/A och lite senare också vid CTH/A. Denna utveckling finns redovisad i två bakgrundsartiklar av Jan Ahlin och Bengt Etzler respektive Joen Sachs.

Arbetsmiljöfrågorna har inte någon självklar hemvist inom någon enskild akademisk disciplin. Problemområdet är tvärvetenskapligt till sin karaktär. Problemen är komplexa och behandlas ofta ur många olika aspekter. Vilka problem faller då inom arkitekternas kunskapsområden och vilka forskningsinsatser görs från arkitekthåll?

Med detta temanummer vill vi spegla aktuella problemställningar i forskningen som rör kopplingen mellan arbetsmiljö och den byggda miljöns planering och utformning. Viktiga frågeställningar är pågående förändringar inom arbetslivet och deras konsekvenser för den byggda miljöns utformning. Det gäller t ex ny produktionsteknik och ändrad arbetsorganisation, flytande gränser mellan kontorsarbete och tillverkningsarbete, växande andel servicearbeten samt önskemål om närmare integration mellan arbete, boende och service.

Med en sådan bakgrundsbeskrivning gick vi ut till ett antal personer vi visste arbetade eller hade arbetat med FoU-projekt om arbetsmiljö och miljöutformning. Vi försökte också få med bidrag till denna genomgång från praktiskt verksamma arkitekter med utvecklingsintresse men fick ringa respons, kanske pga av tidsbrist genom den tidigare rådande högkonjunkturen i projekteringsbranschen.

De artiklar vi fått in och som nu publiceras tror vi ger en god översikt över var arkitekturforskningen med arbetsmiljöinriktning står idag i Sverige och i viss mån i Norden – vi har i detta nummer också med två nordiska bidrag.

Artiklarna har grupperats på följande sätt:

I en första avdelning finns artiklar som behandlar *övergripande aspekter på arbetsmiljön*. Här beskrivs en kartläggning av Sveriges industribyggnader (Hans Lindgren), en sekundäranalys av teori- och metodfrågor inom arbetsmiljöplaneringen (Bengt Etzler), studier av generalitet och mångsidigt användbara byggnader (Anders Törnqvist) samt problematiken kring integration av arbetsplatser, bostäder och service (Ulf Ranhagen).

En andra avdelning innehåller artiklar med anknytning till *kontorsarbetsmiljö*. I två artiklar, "Kontorslokaler och kontorsarbete i tvärvetenskaplig belysning" och "Kontoret som arbetsplats" redogör Jan Ahlin och Sigmund Asmervik för resultatet av fallstudier av kontorsbyggnader i Sverige respektive Norge. Susse Laustsen redovisar i "Hensyn til arbejdsmiljøet under planlægningen af kontorbyggeriet" resultat från longitudinella studier av planeringsprocess fram till färdiga kontorsbyggnader i Danmark. Ovan nämnda artiklar anlägger helhetsperspektiv på kontorsmiljön. Studier av enskilda aspekter på miljön t ex någon av de fyra L:en (ljus, ljud, luft, layout) är ett nära nog klassiskt angreppssätt. Denna forskningstradition representeras av Glenn Sweitzer i "Lighting the Office Workplace and Corridor".

Slutligen har vi med två artiklar som behandlar hittills ofta bortglömda och försummade problemområden. I "Den osynliga arbetsmiljön" (Gudrun Linn, Eva Andrén, Jan Paulsson) behandlas hemtjänstpersonalens arbets-

miljö och hjälparbete i bostäders hygienutrymmen. Slutligen redovisar Magnus Rönn fyra fallstudier om arbetsmiljö och besvärsmätning, då fackliga företrädare för underhållspersonal överklagat byggnadslovsärenden.

Var och hur arbetsmiljöforskningen inom arkitekturområdet ska organiseras och genomföras är frågor som diskuteras i flera artiklar, bl a i tidigare nämnda bakgrundsartiklar från KTH/A och CTH/A. Andra inlägg i diskussionen finns i ett avslutande avsnitt i Bengt Etzlers artikel "Arkitektur för arbete" samt i debattartikeln från Jesper Steen och Peter Ullmark, "Att förändra arbetsförhållanden".

Bengt Etzler, Jan Ahlin, Anders Törnqvist & Pelle Hultén

*